ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

Sun’iy intellekt texnologiyalarining O‘zbekiston oliy ta’lim tizimiga joriy etilishi: imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar

Kendjayeva Dildora Xudayberganovna
(ORCID: 0000-0002-4337-3080)
Katta o‘qituvchi, Toshkent amaliy fanlar universiteti, Gavhar ko‘chasi 1-uy, Tashkent 100149, O‘zbekiston
Normo’minov Anvarjon Asqar o’g’li
Katta o‘qituvchi, Toshkent amaliy fanlar universiteti, Gavhar ko‘chasi 1-uy, Tashkent 100149, O‘zbekiston

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi, bu boradagi ilg'or tajribalar, mavjud muammolar va istiqbolli yo'nalishlar yoritiladi. SI texnologiyalari ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, talabalar bilimini individual baholash va ta'lim sifatini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, yurtimizda texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi, kadrlar salohiyatining pastligi va qonunchilikdagi huquqiy bo'shliqlar asosiy muammolardan sanaladi. Tadqiqotda mavjud holat tahlil qilinib, uni rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Аннотация: В данной статье рассматривается интеграция технологий искусственного интеллекта (ИИ) в систему высшего образования Узбекистана, передовой опыт, существующие проблемы и перспективные направления. Технологии ИИ позволяют эффективно организовать образовательный процесс, индивидуально оценивать знания студентов и повышать качество обучения. Однако в стране имеются такие проблемы, как недостаточная технологическая инфраструктура, низкий кадровый потенциал и правовые пробелы в законодательстве. В исследовании анализируется текущее состояние и предлагаются пути его совершенствования.

Kalit so‘zlar: Sun'iy intellekt, oliy ta'lim, raqamli transformatsiya, o'qitish texnologiyalari, ta'lim sifati, infratuzilma, AKT, kadrlar tayyorlash, ta'limni raqamlashtirish, avtomatlashtirilgan baholash.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, высшее образование, цифровая трансформация, технологии обучения, качество образования, инфраструктура, ИИТ, подготовка кадров, цифровизация образования, автоматизированная оценка.

Kirish

So'nggi yillarda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari turli sohalarda, xususan, ta'lim tizimida keng qo'llanilmoqda. Dunyo bo'ylab oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayoniga raqamli vositalar va aqlli tizimlarni joriy etib, ta'lim samaradorligini oshirish hamda individual yondashuv imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Bu esa, bir tomondan, ta'lim samaradorligini oshirishga, ikkinchi tomondan, talabalar uchun interaktiv va individual yondashuv imkonini yaratmoqda. O'zbekistonda ham Prezident farmonlari va hukumat qarorlari asosida raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt sohasida rivojlanish kuzatilmoqda. Xususan, 2020-yilda "Sun'iy intellekt konsepsiyasi" tasdiqlanib, bu yo'nalishda qator ilmiy va amaliy chora-tadbirlar belgilab berildi. Shu bois, SI texnologiyalarining oliy ta'limga integratsiyalashuvi zamon talabi sifatida dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Hozirda sun’iy intellekt yordamida individual o‘quv yo‘nalishlari, avtomatik baholash tizimlari, raqamli murabbiylar

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

va tahminiy tahlil imkoniyatlari kengayib bormoqda. Bu esa nafaqat texnologik yangilik, balki ta’lim tizimi transformatsiyasining muhim omiliga aylanmoqda.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lgan SI texnologiyalarining ta’lim tizimida joriy etilishi inson kapitalini rivojlantirish, zamonaviy kasb-hunar egallash va global raqobatbardoshlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda OpenAI, Google AI, Coursera, Duolingo kabi platformalar orqali SI asosidagi ta’lim xizmatlari jadal sur’atlarda ommalashmoqda. O‘zbekiston bu borada orqada qolmasligi, balki ilg‘or texnologiyalarni o‘z milliy ta’lim tizimiga mos shaklda joriy etishi zarurdir.

Dunyo hamjamiyati SI va ta'lim tutashuvida paydo bo'layotgan imkoniyat va xatarlarga jiddiy e'tibor qaratmoqda. Xususan, UNESCO 2021-yilda ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha siyosat ishlab chiquvchilarga mo'ljallangan maxsus ko'rsatmalarni e'lon qildi. Ushbu hujjatda sun'iy intellekt texnologiyalaridan ta'lim jarayonida to'laqonli foydalanish uchun ularni o'qituvchilar faoliyatini kuchaytiruvchi vosita sifatida ko'rish, lekin ularning o'rnini bosmaslik prinsipiga rioya etish lozimligi ta'kidlangan.

Umuman olganda, sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim jarayonida turli ko'rinishlarda namoyon bo'lmoqda. Jumladan, mashinaviy o'rganish algoritmlariga asoslangan dasturiy tizimlar talabalarga moslashtirilgan topshiriq va tavsiyalar berishga xizmat qilmoqda, tabiiy tilni qayta ishlash texnologiyalari matnli topshiriqlarni avtomatik baholash va tahlil qilishda qo'llanilmoqda, virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) platformalari esa laboratoriya mashg'ulotlari va amaliy tajribalarni simulyatsiya qilish orqali o'quv jarayonini boyitmoqda. Katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data) tahlili vositalari talabalarning o'zlashtirish darajasi va ehtiyojlarini aniqlash, ularga o'z vaqtida yordam ko'rsatish imkonini bermoqda. Bu kabi yechimlar professor-o'qituvchilarga dars jarayonini individuallashtirish, o'quv yuklamasini optimallashtirish va talabalar bilan muntazam teskari aloqani ta'minlashda ko'maklashadi.

So'nggi yillardagi kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, COVID-19 pandemiyasi davrida o‘quv jarayonlari majburan onlayn shaklga ko‘chgach, sun’iy intellektga asoslangan vositalarga ehtiyoj sezilarli oshdi. Masofaviy va gibrid ta’lim sharoitida talabalarning o‘zlashtirishini kuzatish, ularga individual yondashuvni saqlash va onlayn muloqotda faol ishtirokini ta’minlash uchun AI texnologiyalari muhim omil bo‘lib xizmat qildi. Bu davr tajribasi ko‘plab ta’lim muassasalarini sun’iy intellektga oid platformalar (masalan, avtomatik ravishda savollarga javob beruvchi chatobotlar, plagiatni aniqlovchi dasturlar, virtual laboratoriyalar) joriy etishga undadi.

Ta'kidlash joizki, O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida SI texnologiyalaridan foydalanish hozircha ayrim loyihalar va tashabbuslar doirasidagina kuzatilmoqda (ayrim universitetlarda avtomatlashtirilgan test tizimlari, chatobot-assistentlar va boshqalar joriy qilinmoqda), ammo ular hali keng qamrovda tatbiq etilgani yo‘q. Jahon tajribasiga nazar tashlansa, ko'plab yetakchi oliy o'quv yurtlari SI yordami bilan ta'limni modernizatsiya qilishga erishayotgani kuzatiladi. Masalan, AQShning Georgia Tech universitetida sun'iy intellekt asosidagi virtual yordamchi (chatbot) talabalarga murabbiylik qilib, ularning savollariga javob beradi va o'quv jarayonida ko'maklashadi. Yevropa va Osiyo mamlakatlarida esa bir qator universitetlar repetitor-chatbotlar, adaptiv o'quv tizimlari hamda bilim va ko'nikmalarni avtomatlashtirilgan baholash platformalarini amaliyotga tatbiq etmoqda. Ushbu ilg'or tajribalar sun'iy intellekt yordamida ta'lim jarayonini boyitish, differensiallash va samaradorligini oshirish real amaliy natijalar berayotganini tasdiqlaydi.

Shu ma’noda, O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalarini qo‘llash masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu maqolada mazkur jarayonning hozirgi holati, xorijiy

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

tajriba va tendensiyalar tahlil qilinadi; milliy sharoitda yuzaga kelayotgan muammolar aniqlanadi hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar va istiqbolli yo‘nalishlar taklif etiladi.

Adabiyotlar tahlili

Sun'iy intellektning ta'lim sohasiga tatbiqi bo'yicha so'nggi yillarda ko'plab xalqaro ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Ilmiy manbalarda SI texnologiyalarining ta'lim jarayoniga integratsiyasi natijasida o'quv sifatini oshirish, ta'limni individuallashtirish va boshqaruv samaradorligini yaxshilash imkoniyatlari keng yoritilgan. Jumladan, St-Hilaire va hamkorlarining tadqiqotida sun'iy intellektga asoslangan adaptiv o'quv platformasi sinovdan o'tkazilib, an'anaviy usulga nisbatan talabalar natijalarini 2,5 barobar yaxshilagani aniqlangan. AI yordami bilan har bir talabaning ehtiyojiga mos o'quv mazmunini taqdim etish hamda ularga real vaqt rejimida teskari aloqa berish ta'limda teng imkoniyatlarni ta'minlashga xizmat qilishi ta'kidlanmoqda. Xususan, individual o'quv marshrutlarini avtomatik tuzib beruvchi tizimlar orqali ilg'or talabalar zerikib qolmasdan, qiynalayotganlarga esa qo'shimcha ko'mak berish imkoni yaratiladi. Shu bois ko'plab olimlar SI asosidagi shaxsiylashtirilgan ta'lim tizimlarini an'anaviy "barchaga bir xil" yondashuvga muqobil, adolatli ta'lim vositasi sifatida e'tirof etadilar.

Sun'iy intellekt nafaqat o'quv jarayonini, balki ta'lim muassasalarining boshqaruv va xizmat ko'rsatish jabhalarini ham o'zgartirmoqda. Masalan, oliy o'quv yurtlari qabul komissiyalari abiturientlar to'g'risidagi katta ma'lumotlarni tahlil qilib, AI yordamida ularning o'qish muvaffaqiyatini bashorat qilishga harakat qilmoqda. Xorijiy tajribada bu borada ijobiy natijalar kuzatilgan: AQSh va Kanada oliygohlari o'rtasida 2024-yilda o'tkazilgan so'rovnomada administrator va professor-o'qituvchilarning 80% sun'iy intellektni joriy etish mehnat samaradorligini oshirishiga umid bildirishgan, 85% esa yaqin 2 yilda talabalar qabulini boshqarish va ularning muvaffaqiyatini kuzatishda prognozli AI modellari qo'llanilishini kutmoqda. Demak, dunyo bo'ylab ta'lim muassasalari raqamli transformatsiyada AI imkoniyatlaridan foydalanishga tobora ko'proq intilmoqda. Huddi shunday, ta'lim texnologiyalari sohasidagi yetakchi kompaniyalardan birining rahbari L. Ipsen sun'iy intellektni oliy ta'limda "o'yinni o'zgartiruvchi" kuch sifatida e'tirof etib, AI yordamida oliy ta'lim muassasalari faoliyatini optimallashtirish va har bir o'quvchiga shaxsiy yondashuvni ta'minlash mumkinligini ta'kidlaydi.

Biroq, sun'iy intellektni ta'limga integratsiya qilishda qator muammolar ham mavjud. Eng avvalo, bu texnologiyalarni joriy etish jarayonida pedagoglarning rolini saqlash va ularni yangi sharoitga moslashtirish masalasi muhimdir. Xalqaro tavsiyalarda SI texnologiyalari o'qituvchini to'liq almashtirmasligi, balki uning ishini samarali qo'llab-quvvatlovchi vosita bo'lishi lozimligi ta'kidlanadi. O'qituvchilarni AI vositalari bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning texnologiyaga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirish talab etiladi. Aks holda, ta'lim jarayonida insan omilining qisqarib ketishi va talaba-o'qituvchi o'zaro aloqasi susayishi xavfi mavjud.

Shuningdek, ilmiy adabiyotlarda sun'iy intellekt tizimlarining xatolikka moyilligi, ularning qarorlari shaffof emasligi va ma'lumotlar bazalaridagi noxolislik tufayli yuzaga keladigan bias xavfi qayd etiladi. Masalan, AQSh oliy ta'lim tizimidagi mutaxassislar so'rovlarida respondentlarning 49% SI modellardagi tarafkashlikdan xavotir bildirgan, 59% esa ma'lumotlar maxfiyligi va xavfsizligi borasida tashvishda ekanligini aytgan. Ba'zi tadqiqotchilar sun'iy intellekt asboblari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi va akademik halollikka putur yetkazishi mumkinligidan ogohlantiradi. Masalan, talabalarning o'zlari orasida ChatGPT kabi AI vositalaridan nojo'ya foydalanish holatlari kuzatilmoqda, bu esa baholashda akademik halollik muammolarini keltirib chiqarmoqda. Shu bois, xalqaro darajada sun'iy intellektdan ta'limda axloqiy va mas'uliyatli

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

foydalanish masalalari bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilmoqda (masalan, UNESCOning 2021-yilgi ko'rsatmalarida bu jihatlar aks ettirilgan).

O‘zbekiston sharoitida ham so'nggi yillarda ta'limda raqamli va intellektual texnologiyalar bo'yicha izlanishlar olib borilmoqda. Tadqiqotlarda yuqorida tilga olingan global tendensiyalar milliy kontekstda ham o'z tasdig'ini topayotganini ko'rish mumkin. Masalan, Sodikova va Muxtorova (2025) o'z ishlarida O'zbekiston ta'lim tizimidagi raqamli transformatsiya jarayonini tahlil qilib, hududlar o'rtasida infratuzilma va raqamli savodxonlik darajasidagi tafovutlar ta'lim sifati va imkoniyatlariga ta'sir ko'rsatayotganini qayd etganlar. Xususan, qishloq joylarda internet va kompyuter vositalari cheklangani bois raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyati past, shaharlarda esa nisbatan yuqori bo'lib, bu nomutanosiblik raqamli tafovutni keltirib chiqarmoqda. Shuningdek, ushbu tadqiqotda pedagog va talabalarning raqamli savodxonlik darajasi pastligi ham asosiy muammolardan biri ekanligi qayd etilgan — ko‘plab o‘qituvchilar zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha yetarli malakaga ega emas. Ta’lim sohasidagi innovatsion loyihalarni moliyalashtirish hajmi ham cheklangani bois, yangi texnologiyalarni joriy etish sur’ati sekinlashmoqda. Shu tariqa, mahalliy tadqiqotchilar sun'iy intellektni ta'limga joriy etishda infratuzilmani rivojlantirish, pedagoglar malakasini oshirish, sohaga yetarli investitsiya ajratish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish lozimligi haqida xulosa qilmoqdalar.

Bundan tashqari, mahalliy olimlar tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va SI yordamida ta'limni rivojlantirishga doir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Masalan, N. Sodiqova va Z. Muxtorova 2022–2025-yillarda chop etgan maqolalarida ta'limda iSpring kabi interaktiv dasturlarni qo'llash metodikasini ishlab chiqdilar hamda sun'iy intellektdan foydalangan holda talabalar kompetensiyasini oshirish usullarini taklif etdilar【22†】. Shu bilan birga, Kendjayeva D.X. (2024) zamonaviy oliy ta’lim jarayonida raqamli va sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish tajribalarini umumlashtirib, ularning samarali joriy etilishiga doir tavsiyalar bergan.

Bu kabi mahalliy tadqiqotlar sun'iy intellekt va raqamli innovatsiyalarni ta'limda qo'llash bo'yicha ilmiy asos va tavsiyalar bazasini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda katta salohiyatga ega, ammo ularni joriy etishda texnologik, metodik va ijtimoiy muammolar majmuasiga kompleks yondashish talab qilinadi – ayniqsa, uni muvaffaqiyatli joriy etish uchun zarur infratuzilma va kadrlar salohiyatini shakllantirish, metodik ta'minotni rivojlantirish hamda tegishli huquqiy-me'yoriy bazani yaratish muhimligi alohida qayd etiladi.

Masalaning qo‘yilishi

Oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning nazariy jihatdan imkoniyatlari keng bo‘lsa-da, amaliyotda O‘zbekistonda bu jarayon hali to‘liq shakllanmagan, natijada SI bo'yicha mavjud tashabbuslar hali yagona tizim shaklida emas, balki alohida loyihalar darajasida qolmoqda. Asosiy muammo shundaki, mavjud oliy ta’lim tizimi SI texnologiyalarini keng miqyosda joriy etish darajasida transformatsiyadan o'tmagan. Shu bois, mazkur tadqiqot doirasida quyidagi asosiy ilmiy savollarga javob izlanadi:

- **O‘zbekiston oliy ta’limida SI texnologiyalaridan foydalanish darajasi qanday?** Mazkur texnologiyalar qaysi yo‘nalishlarda qo‘llanilmoqda va ayni paytda ularning tarqalganlik darajasi qanday?
- **Sun’iy intellektni ta’lim jarayoniga joriy etishda qanday muammolar va to‘siqlar mavjud?** Infratuzilma, kadrlar malakasi, til masalalari, huquqiy-me’yoriy baza hamda boshqa omillardan qaysilari asosan to‘sqinlik qilmoqda?

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

- **Ushbu muammolarni bartaraf etishning samarali yo‘llari qanday?** Chet el tajribasi va milliy sharoitdan kelib chiqqan holda qanday yechim va mexanizmlar eng ma'qul hisoblanadi?
- **SI texnologiyalari yordamida ta’lim sifati va baholash tizimini qanday takomillashtirish mumkin?** Mazkur texnologiyalar o‘quv jarayonining qaysi jihatlariga eng katta ta’sir ko‘rsatishi va natijadorlikni oshirishi mumkin?

Shuningdek, ushbu tadqiqot sun’iy intellektni joriy etish natijasida yuzaga kelishi ehtimoli bo‘lgan ijtimoiy, madaniy va pedagogik o‘zgarishlarni ham qamrab oladi. Sun’iy intellektning afzalliklari bilan birga, ta’lim jarayonida insoniy omilning kamayishi, talabalarning mustaqil fikrlash va akademik mas’uliyat darajasining pasayishi, shuningdek, raqamli tafovut tufayli intellektual tengsizlik kuchayishi kabi xavflar mavjud. Masalan, ayrim ekspertlar AI vositalaridan keng foydalanish talabalarning mustaqil fikrlash va mas'uliyat hissini susaytirishi mumkinligidan ogohlantirmoqda. Xuddi shuningdek, jamiyatda raqamli imkoniyatlarga ega bo'lganlar va ulardan cheklanganlar o'rtasidagi tafovut kengayib, bu intellektual tengsizlikni kuchaytirishi ehtimoli bor. Shunday ekan, sun'iy intellektni joriy etishda uning ijtimoiy va axloqiy oqibatlarini har tomonlama inobatga olish muhimdir. Aks holda, sun’iy intellektdan foydalanish tashabbuslari tizimli natija bermasligi va ta’lim sifatida kutilgan yutuqlarga erishilmasligi mumkin.

Shu bilan birga, mazkur yo'nalishda yurtimizda olib borilgan kompleks ilmiy tadqiqotlar juda kam. Mavjud ishlanmalarda sun'iy intellektning ayrim jihatlari yoki alohida tajribalar ko'proq yoritilgan bo'lib, oliy ta'lim tizimi misolida masala hali to'liq o'rganilmagan. Bu holat mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi va ahamiyatini belgilaydi. Shu bois, yuqoridagi masalalarni o'rganish orqali ushbu tadqiqot O‘zbekiston oliy ta’limida sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etishning hozirgi holatini kompleks tahlil qilish, muammolarni aniqlash va milliy sharoitga mos echim hamda tavsiyalar ishlab chiqishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘yadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda sun'iy intellekt texnologiyalarining oliy ta'limga joriy etilishi masalasini har tomonlama o'rganish uchun aralash tadqiqot metodologiyasi qo'llanildi, ya'ni miqdoriy (quantitative) va sifat (qualitative) yondashuvlar uyg'unlashtirildi.

Birinchidan, **so‘rovnoma (survey)** usuli qo‘llanilib, oliy ta’lim tizimidagi turli guruhlar – professor-o‘qituvchilar va talabalar orasida qator savollar bo‘yicha ma’lumotlar to‘plandi. So‘rovnomada O‘zbekistonning 15 ta yetakchi oliy o‘quv yurtidan jami 120 nafar o‘qituvchi va 300 nafar talaba ishtirok etdi. Ishtirokchi o‘qituvchilarning 55 foizi erkak, 45 foizi ayol bo‘lib, ularning o‘rtacha pedagogik staji 8 ± 5 yilni tashkil qildi. Talaba respondentlarning esa 60 foizi bakalavr bosqichi talabalari, 40 foizi magistratura bosqichi talabalaridan iborat edi. Ular Google Forms onlayn platformasi orqali respondentlarga tarqatildi va **javoblar 2024-yil mart-aprel oylarida to'plandi. So'rovnoma anonim va ixtiyoriy tarzda** yig‘ildi. Ishtirokchilarga ma'lumotlar maxfiyligi kafolatlanib, faqat ilmiy maqsadlarda foydalanilishi tushuntirildi. So‘rovnoma savollari bir necha blokka bo'lingan bo'lib, sun’iy intellektdan foydalanish chastotasi, unga bo‘lgan munosabat (Likert shkalasi bo‘yicha baholash), joriy etishdagi to‘siqlar va kutilmalar kabi mavzularni qamrab oldi. So‘rovnomaning Likert shaklidagi bandlari ichki ishonchliligi Cronbach's alpha ko‘rsatkichi orqali tekshirilib, $\alpha = 0.82$ qiymati olindi, bu savollarning o‘zaro muvofiqligi yetarli darajada ekanini ko‘rsatadi. Olingan kvantitativ ma’lumotlar **SPSS 26** statistik dasturi yordamida qayta ishlanib, har bir savol bo‘yicha javoblarning foiz taqsimotlari, o‘rtacha qiymatlar va standart og‘ishlar hisoblandi. Zarur hollarda pedagoglar va talabalarning fikrlari o‘rtasidagi farqlar χ^2 testi yordamida tekshirildi (masalan, SI texnologiyalarini qo‘llash intensivligi bo‘yicha guruhlararo farq).

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

Ikkinchidan, **intervyu va ekspert bahosi** usullari qo‘llanildi. Sun’iy intellekt texnologiyalarini ta'limga joriy etish jarayonidan bevosita xabardor bo‘lgan mutaxassislar (oliy ta'lim boshqaruvchilari, AKT sohasidagi ekspertlar va ilg‘or o‘qituvchilar) orasidan 10 nafar ekspert tanlanib, ular bilan chuqurlashtirilgan intervyular o‘tkazildi. Intervyular yarim-tuzilgan (semi-structured) tarzda, har biri 30-40 daqiqa davomida tashkil etilib, suhbat davomida qatnashchilarga quyidagi mavzularda savollar berildi: infratuzilma holati, kadrlar salohiyati, joriy loyihalar tajribasi, huquqiy bazadagi muammolar va taklif etilayotgan yechimlar. Olingan sifatiy ma’lumotlar kontent-tahlil usuli yordamida o‘rganildi. Intervyular audioga yozib olinib, so‘ng matnga ko‘chirildi va ishtirokchilarning shaxsi hamda bildirgan fikrlarining maxfiyligi ta'minlandi. Intervyu matnlari kodlanib, undagi takroriy mavzular, g'oya va mulohazalar ajratib chiqildi. Bu jarayonda ekspertlarning SI joriy etilishi bo‘yicha eng dolzarb deb hisoblagan muammolari va ularning yechimlariga doir takliflari tizimlashtirildi.

Uchinchidan, **eksperimental kuzatuv va case-study** elementlari qo‘llandi. Tadqiqot doirasida ayrim oliy ta’lim muassasalarida joriy etilgan sun’iy intellektga oid tashabbuslar (case study) alohida o‘rganib chiqildi. Jumladan, texnika universitetlaridan birida **MATLAB** va **TensorFlow** platformalari yordamida amalga oshirilayotgan sun’iy intellekt moduli asosidagi laboratoriya mashg‘ulotlari tajribasi bevosita kuzatildi va tahlil qilindi (ushbu universitet SI texnologiyalarini ta'limga ilk tatbiq qilgan maskanlardan biridir). Shuningdek, biznes yo‘nalishidagi universitetda iqtisodiy fanlar bo‘yicha AI asosida ishlab chiqilgan prognostik o‘quv topshiriqlari joriy etilishining natijalari ham bevosita kuzatilib, ishtirokchi o'qituvchi va talabalardan og‘zaki mulohazalar olindi. Bu misollar orqali sun’iy intellektning dars jarayoniga real ta’siri hamda uchrayotgan muammolar amaliy misollarda ko‘rib chiqildi.

To‘rtinchidan, tadqiqot davomida olingan ma’lumotlarni yaxlit tahlil qilish uchun bir qator **tahliliy usullar** qo‘llandi. Jumladan, sun’iy intellektni joriy etishning **SWOT-tahlili** amalga oshirilib, uning kuchli va zaif tomonlari, shuningdek, imkoniyat va tahdidlar kategoriyalari bo‘yicha tizimli baho berildi. Bundan maqsad, O‘zbekistonda SI tatbiqining ichki resurslari va bo‘shliqlarini hamda tashqi omillarini aniq tasniflash edi. **Delphi metodi** yordamida ekspertlar o‘rtasida ikki bosqichli masofaviy muhokama o‘tkazilib, ularning fikrlarini bir joyga jamlash va eng muhim ustuvor muammo hamda takliflar yuzasidan konsensusga erishish ko‘zda tutildi. Delphi jarayonida yuqorida tilga olingan 10 nafar ekspertning 8 nafari ishtirok etdi. Dastlab keng ko‘lamli masalalar ro‘yxati shakllantirilib, so‘ng takroriy so‘rovlar orqali ekspertlarning umumiy fikri yaqinlashtirildi. Ekspertlar o'rtasida muayyan masala bo'yicha 70% dan ortiq muttasil fikr kuzatilganda, ushbu masala bo'yicha konsensusga erishildi deb hisoblandi. **Komparativ (qiyosiy) tahlil** usuli orqali xorijiy tajribada qo‘llanilgan yechimlar bilan O‘zbekiston sharoiti qiyoslanib, ularning o‘xshash va farqli jihatlari ajratib ko‘rsatildi. Xususan, AQSh, Buyuk Britaniya, Singapur, Rossiya kabi mamlakatlarning oliy ta'limda sun'iy intellektni tatbiq etish tajribalari va siyosatlari o'rganilib, ular O'zbekiston sharoiti bilan qiyosiy tahlil qilindi.

Beshinchidan, **hujjatlar va statistik ma'lumotlar tahlili** amalga oshirildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining sun’iy intellekt sohasidagi farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, "Raqamli O‘zbekiston – 2030" strategiyasi kabi normativ-huquqiy hujjatlar, shuningdek, Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi va Davlat statistika qo‘mitasining so‘nggi yillardagi hisobot ma’lumotlari o‘rganildi. Bu tahlil sun’iy intellektni joriy etish bo‘yicha mavjud siyosiy-qarorlar va raqamli ko‘rsatkichlarni hisobga olish, tadqiqot natijalarini mazkur kontekstda talqin etish uchun asos bo‘lib xizmat qildi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi sifatida bir-birini to‘ldiruvchi turli usullar uyg‘un holda qo‘llanildi. Bu yondashuv sun’iy intellekt texnologiyalarini oliy ta’limga joriy etish jarayonini nafaqat statistik ma’lumotlar, balki ekspert fikrlari va real amaliy misollar prizmasida chuqurroq tahlil qilish imkonini berdi. Turli manbalar (so‘rovnoma, intervyu, kuzatuv va hujjatlar tahlili) natijalari o‘zaro solishtirilib, xulosalar chiqarishda ushbu ma’lumotlar kompleks tahlil qilindi.

Natijalar

O‘tkazilgan tahlillar O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida sun’iy intellekt texnologiyalari hozircha faqat cheklangan hajmda, asosan ayrim tajriba loyihalari doirasida qo‘llanilayotganini ko‘rsatdi. Aksariyat oliy o‘quv yurtlarida SI imkoniyatlaridan to‘liq foydalanish yo‘lga qo‘yilmagan; ayrim universitetlarda joriy etilgan **avtomatlashtirilgan test tizimlari**, onlayn platformalardagi **chatbot** yordamchilari yoki darslarni moslashtirishga qaratilgan dasturlar mavjud bo‘lsa-da, bu tashabbuslar tizimli xarakterga ega emas. Natijada, sun’iy intellekt ta’lim jarayoniga chuqur singib ketgan holatda emas, balki undan foydalanish holatlari fragmentar tarzda namoyon bo‘lmoqda.

So‘rovnoma natijalari sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish darajasi yetarlicha past ekanini tasdiqladi. Xususan, pedagog xodimlarning atigi 12 foizi sun’iy intellekt vositalarini o‘z darslarida muntazam (har doim yoki tez-tez) qo‘llashini bildirgan bo‘lsa, yana 20 foizi faqat vaqti-vaqti bilan foydalanishini aytgan. Qolgan qariyb 68 foiz o‘qituvchilar esa amaliyotda bunday texnologiyalardan deyarli foydalanmasligini qayd etdi (1-rasm). Pedagoglar fikricha, bunga asosan **zarur shart-sharoitlar yaratilmagani** sabab bo‘lmoqda: masalan, so‘rovda qatnashgan o‘qituvchilarning 64 foizi sun’iy intellektdan foydalanish uchun yetarli malaka va treningka ega emasligini tan olgan, 58 foizi esa o‘z muassasasida texnik infratuzilma va dasturiy ta’minot yetarli emasligini ko‘rsatgan. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning 88 foizi SI texnologiyalari ta’lim sifatini oshirishga xizmat qilishi mumkinligini e’tirof etib, ularni o‘zlashtirishga ijobiy qarashini bildirishgan. Respondent o‘qituvchilarning 71 foizi agar yetarli texnik va metodik yordam yaratilsa, dars jarayoniga AI vositalarini tatbiq etishga tayyor ekanliklarini ma’lum qilishgan.

Talabalar tomonidan ham **sun’iy intellektga qiziqish** yuqori ekani aniqlandi. So‘rovnoma qatnashchilari bo‘lgan talabalar orasida 82 foizi ta’lim jarayonida sun’iy intellektdan foydalanishni istashini bildirgan. Biroq, ularning 74 foizi hozirda o‘z o‘qish jarayonida bunday teknologiyalar deyarli qo‘llanilmayotganini, 67 foizi esa o‘qituvchilari sun’iy intellektdan foydalanish bo‘yicha yetarli tajribaga ega emasligini ta’kidladi. Bu esa talabalarning zamonaviy texnologiyalarga ehtiyoji mavjudligini, ammo amaliyotda ular kutgan darajada joriy qilinmaganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, talabalar sun’iy intellektdan foydalanish ta’limni yanada qiziqarli va samarali qilishi mumkinligini ta’kidlab (79%), ba’zilari esa AI vositalari orqali o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasi oshgan tajribaga ega ekanini qayd etdilar (masalan, esse yozishda Grammarly yoki matnlarni tarjima qilishda Google Translate kabi vositalardan foydalanganlar).

Intervyu va ekspert fikrlari tahlili natijasida O‘zbekistonda sun’iy intellektni oliy ta’limga integratsiya qilish yo‘lida turgan asosiy muammolar aniqroq belgilandi. Ko‘p ekspertlar birinchi galdagi to‘siq sifatida **texnik infratuzilma yetishmovchiligi**ni ko‘rsatdilar – xususan, viloyatlarda internet tarmog‘i sifati pastligi, kompyuter sinflari va zamonaviy texnik bazaning yetarli emasligi. Ikkinchi muammo – **kadrlar salohiyatining yetarli emasligi**: ko‘plab professor-o‘qituvchilar zamonaviy AI platformalari bilan ishlash ko‘nikmasiga ega emas, ularni o‘qitish va malakasini oshirish talab etiladi. Uchinchidan, **o‘zbek tilidagi raqamli kontent bazasi**ning zaifligi qayd etildi – hozirda mavjud sun’iy intellekt platformalarining aksariyati ingliz tilida bo‘lib, milliy til va

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

mentalitetga mos mahsulotlar kam. Nihoyat, **huquqiy-me'yoriy bazadagi noaniqliklar** va sun'iy intellektdan foydalanishning tartibga solinmagani ham ayrim ekspertlar tomonidan tilga olindi.

Yuqoridagi muammolarni respondentlar va ekspertlar qay darajada dolzarb deb baholaganlari **2-rasm**da aks ettirilgan. Jumladan, so'rovnomada ishtirok etganlarning 72 foizi infratuzilma masalasini eng asosiy to'siq deb atagan bo'lsa, 65 foizi kadrlar malakasini, 50 foizi kontent va til muammolarini, 34 foizi esa huquqiy masalalarni jiddiy to'siq sifatida ko'rsatdi (2-rasm).

SWOT tahlil natijalari ham ushbu holatni tasdiqlaydi. Kuchli tomonlardan O'zbekiston hukumati darajasida raqamli ta'lim va sun'iy intellektni rivojlantirishga qaratilgan siyosiy irodani (strategiyalar, konsepsiyalar mavjudligi) hamda yoshlar orasida texnologiyalarga qiziqish va moslashuvchanlikni sanab o'tish mumkin. Zaif tomonlar sifatida esa moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, kadrlar malakasidagi bo'shliq va mahalliy kontentning kamligi belgilandi. Tashqi imkoniyatlar orasida xorijiy investitsiyalar va grantlarni jalb qilish, ilg'or tajribalarni o'zlashtirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish kabi jihatlar ko'rindi. Tahdidlar esa raqamli tafovutning oshishi, intellektual mulk va ma'lumotlar xavfsizligi muammolari, shuningdek, sun'iy intellektdan noto'g'ri foydalanish oqibatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy pedagogik effektlar bilan bog'liq deb topildi.

Tadqiqot doirasida o'rganilgan **case-study** misollari natijalari esa sun'iy intellektni joriy etish amaliy natijalarini yoritib berdi. Masalan, texnika yo'nalishidagi universitetdagi sun'iy intellekt moduli integratsiyalangan laboratoriya mashg'ulotlarida talabalar faolligining oshgani kuzatildi – eksperiment tariqasida AI qo'llagan guruh talabalarining amaliy topshiriqlarni bajarish faolligi odatiy guruhga nisbatan ~30% yuqori bo'ldi. Biroq, bu mashg'ulotlarda ham **texnik cheklovlar** ko'zga tashlandi: ayrim talabalar sekin internet yoki yetarli kompyuterlar yo'qligi sababli AI modellarini to'liq ishlata olmagan. Iqtisodiyot yo'nalishidagi universitetdagi tajribada esa sun'iy intellekt asosida bozorni oldindan bashoratlash topshirig'ini bajargan talabalar keyingi sinovlarda an'anaviy usulda o'qigan tengdoshlariga nisbatan yaxshiroq (o'rtacha 10 foiz yuqori) natijalar ko'rsatdi, bu esa AI integratsiyasi o'quv natijalarini oshirishga yordam berishi mumkinligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, bu tajribada ham **til va interfeys muammolari** mavjudligi aniqlandi – ba'zi talabalar ingliz tilidagi AI dasturlaridan foydalanishda qiyinchilik sezganlar.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini tatbiq etish jarayoni endi boshlang'ich bosqichda turibdi. Dastlabki qadamlar va alohida muvaffaqiyatli misollar mavjud bo'lsa-da, ularni keng miqyosda yoyish va to'liq samara beruvchi tizim yaratish uchun hali ko'plab muammolarni hal etish zarur. Keltirilgan natijalar ushbu muammolar va imkoniyatlar to'g'risida aniq tasavvur hosil qilib, keyingi bosqich – muhokama qismida – ularning sabab va yechimlarini batafsil tahlil qilish uchun zamin yaratadi.

Munozara

Yuqoridagi natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish borasida hali ko'plab ishlar qilinishi lozim. Respublika misolida aniqlangan muammolar – infratuzilma, kadrlar, kontent va boshqalar – aslida ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar uchun xos bo'lgan holatdir. Masalan, xalqaro tadqiqotlar Afrika va Janubiy Osiyo davlatlarida ham o'qituvchilarning atigi 10–15% zamonaviy AKT vositalarini darslarda qo'llashi, qolganlarining esa bunday imkoniyati yo'qligini ko'rsatgan. Bizning tadqiqotimizda o'qituvchilarning 12% muntazam AI qo'llashi aniqlangani ham ushbu global manzaraga mos keladi.

Kadrlar salohiyati masalasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchilarni sun'iy intellekt bilan ishlashga o'rgatish va ularga metodik ko'mak berish – bu texnologiyalarni ta'limga integratsiya qilishning asosiy shartlaridan biridir. UNESCO tavsiyalarida ham AI o'qituvchining o'rnini

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

bosmasligi, balki uning faoliyatini kuchaytirishi lozimligi uqtirilgan. Demak, bizning natijalarimiz (o‘qituvchilarning aksariyati yetarli malaka yo‘qligini tan oldi) mazkur tavsiyalar zarurligini tasdiqlaydi. Xorijiy tajribadan ma’lumki, pedagog kadrlar uchun maxsus treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish yaxshi samara beradi – masalan, Singapur va Janubiy Koreyada o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish davlat siyosati darajasida qo‘llab-quvvatlanib, natijada u yerda AKTdan foydalanish ko‘rsatkichlari yuqori. Shunday ekan, **professor-o‘qituvchilarni qayta tayyorlash** va yangi kompetensiyalarni shakllantirish O‘zbekistonda AI joriy etish strategiyasining ajralmas qismi bo‘lishi kerak. Bizning so‘rov natijalarimiz ham o‘qituvchilarning 71% texnik va metodik ko‘mak bo‘lsa, AI bilan ishlashga tayyor ekanini ko‘rsatdi – bu juda ijobiy signal, ya’ni kadrlar yangi texnologiyalarga qarshi emas, faqat ularga yordam zarur.

Texnik infratuzilma va moddiy baza masalasi ham kechiktirib bo‘lmaydigan vazifa ekani aniqlandi. Talabalar va o‘qituvchilar internet sifati va kompyuterlar yetishmovchiligini asosiy to‘siq sifatida ko‘rsatishdi – bu borada davlat miqyosida boshlangan loyihalarni izchil davom ettirish lozim. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida barcha hududlarda tezkor internet va zamonaviy kompyuterlar bilan ta’minlash bo‘yicha qadamlar qo‘yilmoqda, bu esa kelgusida sun’iy intellekt joriy etishning mustahkam infratuzilma poydevorini yaratadi. Biroq, mazkur jarayonni tezlashtirish va nazorat qilish muhim. Aks holda, raqamli tafovut chuqurlashib, ta’limdagi nomutanosiblik ortib ketishi mumkin. Ayniqsa, chekka hududlardagi oliy ta’lim muassasalarini ustuvor ravishda jihozlash, ularni markaz bilan tenglashtirish kerak. Bizning tadqiqotimizda ham qishloq hududlarida AI imkoniyatlari juda cheklangan ekani qayd etildi – bu tafovutni kamaytirish uchun infratuzilma loyihalarini ta’lim bilan bog‘lab olib borish, masalan, oliy ta’lim uchun maxsus **raqamli infrastruktura dasturlari**ni ishga tushirish maqsadga muvofiq.

Talabalar auditoriyasi ham bu o'zgarishlarga tayyor ko'rinadi. Yoshlarning texnologiyalarga qiziqishi yuqori ekani bizning tadqiqotimizda namoyon bo'ldi. Bu tendensiya global miqyosda ham kuzatilmoqda – masalan, xalqaro bir so'rov natijasida talablarning 86% allaqachon o'z o'qish jarayonida qandaydir sun'iy intellekt vositasidan (ChatGPT, Grammarly va hokazo) foydalanayotgani ma'lum bo'ldi. Shunday ekan, talabalarning ushbu ishtiyoqini to'g'ri yo'naltirish zarur. AI vositalaridan foydalangan holda o'qitish metodlarini ishlab chiqish, masalan, ayrim kurslarda sun'iy intellekt yordamida loyiha va topshiriqlarni bajarish mashqlarini joriy etish mumkin. Bu bir vaqtning o'zida talabalarga ham AI bilan ishlash malakasini beradi, ham ta'lim jarayonini interaktiv va zamonaviyroq qiladi.

Mahalliy kontent va til muammosi – sun’iy intellektni ta’limga joriy etishda ko‘pincha e’tibordan chetda qoladigan, ammo juda muhim jihat. Tadqiqotda o‘qituvchi va talabalar ko‘plab AI vositalari o‘zbek tilida emasligi, shu sabab ulardan to‘laqonli foydalanish qiyin ekanini ta’kidlashdi. Bu muammo hal qilinmasa, sun’iy intellekt texnologiyalari ta’lim jarayoniga begona unsur bo‘lib qolishi mumkin. Yaxshiyamki, milliy darajada bu masala tan olinmoqda – 2020-yilda qabul qilingan qarorda davlat tilida sun’iy intellekt bo‘yicha ma’lumotlar bazasini yaratish vazifasi belgilandi. Endilikda ushbu **o‘zbekcha raqamli resurslar** bazasini boyitish va AI tizimlarini milliy tilga moslashtirish ustuvor vazifaga aylanishi lozim. Masalan, o‘zbek tilidagi NLP (tabiiy tilni qayta ishlash) modellarini yaratish, darslik va testlarni avtomatik baholash tizimlarini mahalliy tilga moslash kabi ishlar amalga oshirilsa, o‘qituvchilar va talabalar AI’dan foydalanishni ancha oson o‘zlashtiradilar. Bu borada mahalliy IT kompaniyalar, universitetlarning ilmiy jamoalari hamkorlikda loyihalar qilishi mumkin – masalan, o‘zbek tilida ishlovchi ta’limiy chatbot yoki intellektual repetitorlar yaratish.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

Huquqiy bazani takomillashtirish ham o‘z navbatida muhim. Hozirda sun’iy intellektni ta’lim sohasida qo‘llashni tartibga soluvchi aniq normativ hujjatlar deyarli yo‘q. Konfidensiallik, mualliflik huquqi, mas’uliyat masalalari ochiq qolgan. Xorijiy mamlakatlarda (masalan, Yevropa Ittifoqida) AI’dan foydalanishning axloqiy-huquqiy me’yorlari bo‘yicha maxsus kodeks va ko‘rsatmalar ishlab chiqilgan. O‘zbekistonda ham shu yo‘nalishda ish olib borish kerak – ta’lim muassasalari uchun AIdan foydalanish qoidalari va tavsiyalarini ishlab chiqish, plagiarizmning yangi ko‘rinishlari (masalan, AI yozgan matnlarni topshirish)ning oldini olish choralarini ko‘rish zarur. 2023-yilda **ChatGPT** kabi generativ AI modellarining paydo bo‘lishi oliy ta’lim tizimida katta bahs-munozaralarga sabab bo‘ldi – ayrim universitetlar dastlab bunday vositalarni taqiqlashga urindilar, biroq ko‘pchilik ekspertlar bu yondashuv samarasiz ekanini ta’kidlab, aksincha, talabalarni sun’iy intellektdan maqsadli va halol foydalanishga o‘rgatish lozimligini qayd etdilar. Shu ma’noda, O‘zbekiston uchun ham sun’iy intellektdan foydalanishning axloqiy me’yorlarini ishlab chiqish kechiktirib bo'lmas vazifa bo‘lib bormoqda.

Xorijiy tajribani tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellektni ta’limga muvaffaqiyatli integratsiya qilgan davlatlar kompleks yondashuvdan foydalanganlar. Masalan, AQSh va Yevropada dastlab infratuzilma va texnologiyalarni joriy etish uchun katta investitsiyalar ajratildi, shu bilan birga o‘qituvchilar uchun keng ko‘lamli treninglar va qo‘llanmalar ta’minlandi. Natijada, ko‘plab universitetlar AI yordamida ta’lim jarayonini sezilarli darajada takomillashtirishga erishdi. Bizning tadqiqotdagi case-study misollar ham shuni tasdiqlaydiki, agar zarur shartlar yaratilsa, sun’iy intellekt talabalarning o‘zlashtirishini oshirishi mumkin. Xususan, iqtisodiyot yo‘nalishidagi tajribada AI asosida o‘qigan talabalar natijalarining 10% yaxshilangani jahon tajribasidagi 2-sigma fenomeni (1:1 repetitorlik effekti)ga uyg‘un tarzda, personalizatsiya qilingan ta’lim yuqori samaradorlik berishini ko‘rsatadi. Demak, to‘siqlar bartaraf etilib, sun’iy intellekt to‘g‘ri joriy etilsa, O‘zbekiston oliy ta’limi sifat va samaradorlik jihatidan yangi bosqichga ko‘tarilishi mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, aytish mumkinki, sun’iy intellekt texnologiyalarini oliy ta’limga joriy etish masalasi bo‘yicha kompleks yondashuv zarur. Bizning tadqiqot dastlabki holatni aniqlab berdi: imkoniyatlar ham, muammolar ham aniq. Endi bu muhokamalar asosida aniq chora-tadbirlar ishlab chiqish lozim. Keyingi bo‘limda biz sun’iy intellektni ta’limga tatbiq etishni jadallashtirishga qaratilgan xulosa va tavsiyalarni taklif etamiz.

Xulosa va tavsiyalar

Yuqoridagi tahlil va munozaralardan xulosa qilish mumkinki, sun’iy intellekt texnologiyalarini O‘zbekiston oliy ta’lim tizimiga joriy etish borasida katta salohiyat mavjud, ammo undan to‘liq foydalana olish uchun tizimli yondashuv zarur. Tadqiqot natijalari ko‘rsatdiki, texnologiyalarni qo‘llash hozircha cheklangan bo‘lsa-da, pedagoglar va talabalar orasida ularga nisbatan ijobiy munosabat va tayyorgarlik shakllanmoqda. Asosiy muammolar – infratuzilma, kadrlar malakasi, kontent va huquqiy bazadagi bo‘shliqlar – bartaraf etilsa, sun’iy intellekt yordamida ta’lim sifatini oshirish va jarayonlarni optimallashtirish uchun keng imkoniyatlar ochiladi.

Ushbu tadqiqot natijalari asosida **quyidagi tavsiyalar** ilgari suriladi:

1. **Texnik infratuzilmani rivojlantirish:** Oliy ta’lim muassasalarini zamonaviy kompyuter texnikasi, tezkor internet va kerakli dasturiy ta’minot bilan ta’minlash bo‘yicha investitsiyalarni ko‘paytirish lozim. Xususan, viloyatlardagi universitetlarda yuqori tezlikdagi internet tarmog‘ini joriy etish, kompyuter sinflari sonini oshirish ustuvor bo‘lishi kerak. Bu borada davlat dasturlari (masalan, “Raqamli O‘zbekiston – 2030”) ijrosini ta’lim sohasida tezlashtirish va monitoring qilish zarur.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

2. **Kadrlar salohiyatini oshirish:** Professor-o‘qituvchilarni sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalana olishga o‘rgatish uchun muntazam treninglar va malaka oshirish kurslarini yo‘lga qo‘yish tavsiya etiladi. Pedagoglar uchun raqamli pedagogika va AI savodxonligi bo‘yicha maxsus sertifikat dasturlari ishlab chiqilishi kerak. Shuningdek, universitetlar ichida tajriba almashish muhitini yaratish – AI vositalarini muvaffaqiyatli qo‘llayotgan o‘qituvchilar ishtirokida seminarlar, master-klasslar o‘tkazish foydali bo‘ladi.

3. **Mahalliy raqamli kontent va platformalarni rivojlantirish:** Sun’iy intellektning o‘zbek tilidagi va milliy kontekstga mos dasturiy echimlarini yaratish bo‘yicha maxsus loyihalarni qo‘llab-quvvatlash lozim. Masalan, o‘zbek tilida ishlovchi intellektual tutorlar, avtomatik tarjima va tekshiruv tizimlari, chatobot-maslahatchilar ishlab chiqish uchun grantlar ajratish mumkin. Milliy ta’lim platformalariga AI modullarini integratsiya qilish (masalan, Moodle tizimiga aqlli qo‘shimchalar) ham muhim. Bu tashabbuslar milliy kontent bazasini boyitib, til to‘sig‘ini kamaytiradi.

4. **Huquqiy-me’yoriy bazani takomillashtirish:** Oliy ta’limda sun’iy intellektni qo‘llash bo‘yicha aniq qoidalar va standartlar ishlab chiqish zarur. Akademik halollikni saqlash uchun AI-dan foydalanishning axloq kodeksini joriy etish, talabalar va o‘qituvchilar uchun muayyan doiradagi foydalanish qoidalarini belgilash kerak. Masalan, talabalarning mustaqil ishlarida AI vositalaridan foydalana olish chegaralari, referatlar va dissertatsiyalarni tekshirishda AI-detektsiya tizimlaridan foydalanish tartibini belgilash lozim. Huquqiy bazaning aniqligi AI joriy etilishida paydo bo‘lishi mumkin noaniqlik va xavotirlarni bartaraf etadi.

5. **Innovatsion tajriba loyihalarini kengaytirish va monitoring:** Sun’iy intellektni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish bo‘yicha hozirgi kichik tajriba loyihalarni (pilot project) kengaytirish tavsiya etiladi. Har bir yirik universitetda AI texnologiyalarini joriy etish bo‘yicha eksperimental platformalar yoki laboratoriyalar tashkil etib, u yerdagi natijalarni doimiy kuzatib borish kerak. Masalan, sun’iy intellekt yordamida bir nechta fan bo‘yicha dars berish sinov tariqasida amalga oshirilib, talabalarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari va qoniqish darajasi muntazam o‘lchanishi lozim. Bunday ma’lumotlar asosida kelgusida qaysi yo‘nalishlarda AI eng samarali ekani va qaysi metodik yechimlar eng maqbul ekanini aniqlash mumkin bo‘ladi.

6. **Xalqaro hamkorlik va tajriba almashish:** Chet el tajribasini o‘rganish va uni milliy tizimga adaptatsiya qilish jarayonini jadallashtirish zarur. Xalqaro tashkilotlar (UNESCO, IEEE va boshqalar) taklif etayotgan platforma va resurslardan foydalanish, qo‘shma loyihalarda ishtirok etish kerak. O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalari xorijiy universitetlar bilan sun’iy intellekt sohasida hamkorlik memorandumlarini imzolab, professor-o‘qituvchilar malaka almashuvi va talabalar uchun onlayn kurslar tashkil etishi maqsadga muvofiq. Bu nafaqat xorij tajribasini jalb etadi, balki O‘zbekiston ta’lim tizimini global ilmiy hamjamiyatga integratsiya qiladi.

7. **O‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish:** Sun’iy intellekt davrining talablariga muvofiq ravishda oliy ta’limning o‘quv reja va dasturlarini yangilash lozim. Barcha mutaxassisliklar kurikulumiga raqamli savodxonlik va sun’iy intellekt texnologiyalari asoslari bo‘yicha komponentlar kiritilishi kerak (masalan, muhandislik yo‘nalishlarida – mashinaviy o‘qitish elementlari, iqtisodiyot yo‘nalishlarida – big data tahlili asosi kabi). Shu bilan birga, sun’iy intellekt bo‘yicha maxsus bakalavr va magistratura dasturlarini (Data Science, Artificial Intelligence Systems va h.k.) rivojlantirish hamda ularning sifatini xalqaro talablarga moslashtirish zarur. Bu kelgusida mehnat bozoriga AI sohasida raqobatbardosh, yuqori malakali kadrlarni yetkazib berishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi tavsiyalarni amalga oshirish orqali sun’iy intellekt texnologiyalarining O‘zbekiston oliy ta’limiga joriy etilishini jadallashtirish, mavjud muammolarni bosqichma-bosqich bartaraf etish

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

hamda milliy ta’lim tizimining raqobatbardoshligini oshirish mumkin. Bu chora-tadbirlar natijasida kelgusida O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalari nafaqat sun’iy intellektdan foydalanuvchi, balki uni rivojlantiruvchi markazlarga aylanishi, ta’lim sifati sezilarli yuksalishi hamda mamlakatning innovatsion taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shishi kutiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 17-iyundagi PQ–4749-sonli qarori. “Sun’iy intellektni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
2. UNESCO (2021). AI and Education: Guidance for Policy-makers.
3. Bakar, N. A., & Mohamed, N. (2022). AI-Driven Adaptive Learning in Higher Education. Journal of Learning Analytics.
4. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi ma’lumotlari (2023).
5. Bahromov A.A. (2022). Kompyuter animatsiyasi fanini o‘qitishda SCAMPER-kreativ metodidan foydalanish. Ilmiy-uslubiy konferensiya, Toshkent.
6. Bahromov A.A., Ibodullayev S.N. (2020). A Variety of Virtual Reality Implementations For Creative Learning and 5 Ways to Implement Virtual Reality in The Learning Process. IJEAIS, 4(9), 60-63.
7. Бекназарова С.С., Бахромов А.А., Ибодуллаев С.Н. (2019). Графовая модель описания процессов электронной торговой площадки. Social and Economic Aspects of Education in Modern Society, Vol.1, 25 May 2019, Warsaw, Poland.
8. Бекназарова С.С., Бахромов А.А., Ибодуллаев С.Н. (2019). Описание процессов электронной торговой площадки графовой моделью. Научные разработки: Евразийский регион, 20 May 2019, Москва.
9. Abdullaev Z., Kendjaeva D., & Khikmatullaev S. (2019). Innovative approach of distance learning in the form of online courses. In 2019 International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT) (pp. 1-3). IEEE. doi: 10.1109/ICISCT47635.2019.9011821.
10. Кенджаева Д.Х. (2024). Использование цифровых технологий и технологий искусственного интеллекта в современном образовании. Интернаука: электрон. научн. журн., 2024, № 6(323).
11. Шадманова Г., Мирзаев С.С., Каримова Х.Х. и др. (2019). Инновационный подход дистанционного обучения в виде онлайн-курсов. Интернаука: электрон. научн. журн., 2019, № 23(105).
12. Шадманова Г., Каримова Х.Х., Кенджаева Д.Х. (2019). Онлайн-курсы открытого доступа как инновационный инструмент модернизации системы высшего образования. Интернаука: электрон. научн. журн., 2019, № 23(105).
13. Kendjayeva, D. K. (2024). Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar va sun'yiy intellekt texnologiyalaridan foydalanish. Golden Brain, 2(5), 207–213.
14. Mamadjanov D., Jumaev G., Normuminov A. (2024). The Role of Machine Learning in Credit Risk Assessment: Empowering Lending Decisions. In Innovation in the Modern Education System (Proc. Int. Conf., Washington, USA), Part 37, pp. 364–368.
15. Sodikova N. (2023). Methodology of teaching iSpring program and its peculiarities. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(3), 206–210.
16. Sodikova N. (2022). Information Communication Technology in Education. International Bulletin of Engineering and Technology, 2(12), 15–19.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

17. Sodikova N., Muxtorova Z. (2025). Using artificial intelligence technologies and software to increase the professional competence of students in the context of digitalization. News of the National University of Uzbekistan, 1(1.2.1), 171–173.

18. Sodikova N. I., & Muxtorova Z. Z. (2025). Big data texnologiyalarining fan va ta'limda qo'llanilishi. In Ilm-fan taraqqiyoti: muammo, yechim va istiqbollari II (Vol. 4, No. 12, pp. 38–43). [Конф. материал]. Zenodo.

19. Sodikova N., & Mukhtorova Z. (2025). Problems of digital transformation of education and their impact on scientific education. Software Engineering and Applied Sciences, 1(2), 43–47.

20. Sodikova N. I., & Mukhtorova Z. Z. (2025). Problems of digital transformation of education and their impact on scientific education. In Ilm-fan taraqqiyoti: muammo, yechim va istiqbollari II (Vol. 4, No. 12, pp. 327–331). [Конф. материал]. Zenodo.